

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й НАУКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 13

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет технологій та дизайну, кафедра технологічної освіти
ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
Львівський медичний університет
Міжнародна благодійна організація «Лідер Якості»
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Польща)

Ukrainian State Pedagogical Mykhaylo Drahomanov University
Faculty of technology and design, Department of technological education
Subdivision “Lviv Educational and Scientific Center for Professional Education”
Danylo Halytsky Lviv National Medical University
SS of NULES of Ukraine “Berezhany Agrotechnical Institute”
Lviv Medical University
International charity organization “Leader of the Quality”
State scientific institution “Institute of Modernization of the Content of Education”
of the Ministry of Education and Culture of Ukraine
Lomza International Academy of Applied Sciences

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й НАУКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 13

**MODERN TRENDS IN DEVELOPMENT OF EDUCATION
AND SCIENCE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS

Issue 13

Київ – Львів – Бережани – Ломжа

2023

Kyiv– Lviv – Berezhany – Łomża

2023

ЗМІСТ *** CONTENTS

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ PEDAGOGIC SCIENCES		
<i>Аніщенко Вікторія</i> <i>Anishchenko Viktoriia</i>	До питання щодо універсалізації компетентнісної моделі викладача сучасного закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання On the question regarding the universalization of the teacher competence model of a modern higher education institution with specific conditions of learning	8
<i>Колісник-Гуменюк Юлія</i> <i>Kolisnyk-Humeniuk Yuliia</i>	Використання сучасних підходів до навчання та викладання в технологічних спеціальностях Use of modern approaches to teaching and studying in technological specialties	13
<i>Руденко Лариса</i> <i>Панас Олена</i> <i>Rudenko Larysa</i> <i>Panas Olena</i>	Комунікативна складова професійної компетентності фахівців цивільного захисту Communicative component of professional competence of civil defense specialists	18
<i>Соловійов Валерій</i> <i>Литвин Андрій</i> <i>Solovyov Valery</i> <i>Lytvyn Andrii</i>	Випереджувальний підхід у професійній підготовці педагогічних працівників Preventive approach in the professional training of educational personnel	23
<i>Вдович Світлана</i> <i>Vdovych Svitlana</i>	Формування комунікативної компетентності майбутніх психологів у закладі вищої освіти Formation of communicative competence of future psychologists in university	30
<i>Голіяд Ірина</i> <i>Шопулко Марія</i> <i>Тропіна Марія</i> <i>Holiiaid Iryna</i> <i>Shopulko Mariia</i> <i>Tropina Mariia</i>	Інтеграція інжинірингу в освітню галузь «Технології» Integration of engineering in the educational field “Technologies”	35
<i>Гуменюк Василь</i> <i>Литвинчук Володимир</i> <i>Чорняк Назарій</i> <i>Humeniuk Vasyl</i> <i>Lytvynchuk Volodymyr</i> <i>Chorniak Nazarii</i>	Переваги застосування інтерактивного навчання у ЗВО Advantages of using interactive learning in institutions of higher education	40
<i>Гуменюк Ольга</i> <i>Єфремова Оксана</i> <i>Humeniuk Olha</i> <i>Yefremova Oksana</i>	Медична етика як невід’ємна складова професійної готовності медиків Medical ethics as an integral component of the professional readiness of doctors	48
<i>Колісник-Гуменюк Юлія</i> <i>Kolisnyk-Humeniuk Yuliia</i>	Профорієнтаційна робота під час воєнних або кризових ситуацій Professional orientation work during war or crisis situations	52

6. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl>

7. Стеценко Н.М. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / редкол. : В. В. Кузьменко та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 29. С. 185–191.

УДК 377.2

Соловійов Валерій,

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,*

Литвин Андрій,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна*

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

***Анотація.** Важливою особливістю сьогодення є перехід від підтримувальної освіти до випереджувальної, яка навчає здобувачів переорієнтовуватися відповідно до змін, що відбуваються в науці, техніці, культурі, має творчий, перспективний характер. Стаття присвячена проблемі випереджувальності – властивості освіти, що проявляється у взаємодії прогностично побудованих змісту та методів трансляції знань, спрямованих на розвиток у кожної особистості вродженої схильності до їх здобуття. Реалізація прогностично-випереджувального підходу у професійній освіті сприяє підвищенню ефективності та цілісності підготовки учителів, створює передумови для особистісного зростання, самовдосконалення здобувачів педагогічних спеціальностей у ЗВО. Це готує майбутніх освітян до притаманних сучасній школі ситуацій невизначеності, швидкоплинності, мінливості, динамічного вибору тощо.*

***Ключові слова:** випереджувальна професійна освіта, прогностично-випереджувальний підхід, професійна підготовка, педагогічні працівники.*

Solovyov Valery,

*candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology
Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine*

Lytvyn Andrii,

*doctor of pedagogical sciences, professor,
Professor of the Department of Practical Psychology and Pedagogy
Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

PREVENTIVE APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF EDUCATIONAL PERSONNEL

***Abstract.** An important feature of today is the transition from supportive education to anticipatory education, which teaches students to reorient themselves in accordance with the changes taking place in science, technology, culture, has a creative, forward-looking character. The article is devoted to the problem of anticipation - the property of education, which manifests itself in the*

interaction of prognostically constructed content and methods of knowledge translation, aimed at the development of each individual's innate tendency to acquire them. The implementation of a prognostic and anticipatory approach in professional education contributes to increasing the effectiveness and integrity of teacher training, creates prerequisites for personal growth and self-improvement of students of pedagogical specialties in higher education. This prepares future educators for the situations of uncertainty, transience, variability, dynamic choice, etc. inherent in the modern school.

Key words: *anticipatory professional education, prognostic-anticipatory approach, professional training, teaching staff.*

Завдання професійної освіти нині вбачаються в підготовці фахівців, які усвідомлюють своє призначення, соціальну відповідальність, рівень професійної компетентності, потребу особистісного та професійного розвитку, прагне до творчості та досягнення високих результатів у власній діяльності. Сучасний рівень професійної підготовки в Україні є достатньо високим. Він ґрунтується на чималому досвіді педагогічної науки у площині теорії та методики професійної освіти, передусім напрацювань наукових установ НАПН України та провідних закладів вищої освіти. Серед системи принципів професійної освіти майбутніх фахівців нині виділяють принцип випереджувального характеру професійної підготовки [3, с. 52; 6, с. 315]. Проте, не зважаючи на значну увагу до проблем професійної та вищої освіти, у сучасних педагогічних дослідженнях і методичних розробках недостатньо висвітлені питання випереджувального розвитку компетентності фахівців у процесі професійної підготовки.

Упродовж навчання має розкритися професійний потенціал особистості – система внутрішніх ресурсів, що виявляються у професійних досягненнях і перспективах, є механізмом встановлення відповідності між гіпотетичною підготовленістю випускника до виконання службових обов'язків у майбутній діяльності та вимогами професійної сфери. У цьому контексті доречно розглянути поняття ***випереджувальний характеру професійної підготовки***. Неодноразові спроби застосування цієї ідеї на різних етапах розвитку педагогічної науки свідчать про її значний, хоч і не повністю реалізований потенціал.

Сутність ***випередження*** полягає «у встановленні підвищених відносно вже досягнутого на практиці рівня норм, вимог ... , які відповідно до прогнозування будуть оптимальними в подальший період» [8, с. 118-119]. Тобто, випередження означає передбачення перспективних показників якості певної продукції, результатів діяльності. Як відомо, людина спроможна випереджувати в часі та просторі послідовний, закономірний перебіг подій зовнішнього світу. Отже, використання стратегії випередження дає змогу сформуванню в людині свідомість, здатну прогнозувати реальне буття. Випереджувати – означає бути здатним до

постійного, цілеспрямованого та систематичного засвоєння новітніх, щойно з'явившихся знань, умінь, навичок, цінностей, відносин, орієнтації, норм поведінки, способів і форм спілкування.

Випереджувальне навчання має глибоке коріння у психологічній науці, воно «засноване на феноменах випереджувального мислення та випереджувального відображення дійсності». Подолати труднощі нестійкого суспільного розвитку може особистість, свідомість, мислення та діяльність якої здатні передбачати і прогнозувати наслідки своєї діяльності та дій інших чинників, реалізовувати превентивні, запобіжні заходи у разі потреби. Така властивість людини розглянута в роботах філософів, фізіологів, психологів, педагогів. Цілком природним є намагання використати в галузі освіти прагнення людини до аналізу, прогнозування, передбачення розвитку подій, екстраполяції набутого досвіду та моделювання майбутнього, тобто навчити (на скільки це можливо) передбачати зміни в життєдіяльності й майбутні події та заздалегідь готуватися до них, ґрунтуючись на знанні причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей. Така стратегія дозволяє економити освітні ресурси і досягати кращої якості повсякденного життя, професійної та наукової діяльності молодого покоління [12, с. 179].

Учені, які займаються проблемами професійної педагогіки, до випереджувальних елементів змісту освіти відносять такі характеристики: розвиток загальних здібностей, схильностей, інтересів, переконань, що сприяють адаптації індивіда до життя, що змінюється; здатність використовувати здобуті знання для вдосконалення діяльності; фундаментальні та світоглядні знання; розвиток особистості, її творчих здібностей, умінь знаходити шляхи розв'язання складних проблем, навичок самоосвіти тощо [12, с. 180]. Усе перераховане називають випередженням у навчанні; загалом воно сприяє ефективній підготовці здобувачів – підвищує мотивацію до навчання, пришвидшує сприйняття навчального матеріалу, активізує навчально-пізнавальну діяльність тощо [7, с. 156].

Випереджувальна освіта готує людину до життя та праці в інформаційно насиченому середовищі, що вимагає від неї підвищеної відповідальності, ширшої та «гнучкішої» загальноосвітньої бази, яка потребує неперервного примноження та розвитку. Випереджувальна освіта покликана поєднувати цілеспрямовану підготовку до майбутнього із змістовною та повноцінною сьогоденною життєдіяльністю здобувачів. Пріоритетно готуючи фахівців до виконання функцій у суспільстві прийдешнього, вона має вчити також ефективно вирішувати завдання сучасності. На загальну думку, нинішня система освіти поступово ставатиме випереджувальною, все більше акцентуватиме увагу

суб'єктів навчання на проблемах, пов'язаних зі стратегією сталого розвитку, виступатиме механізмом вирішення глобальних цивілізаційних завдань.

У випереджувальну освіту залучають передусім фундаментальні дисципліни як основу подальшої спеціалізації, залучення до різних можливих видів діяльності. Вона націлена, насамперед, на розвиток здібностей, схильностей, інтересів, переконань, спрямованості особистості, створюючи перспективи для виявлення та формування покликання, допомагаючи молоді в життєвому та професійному самовизначенні. Випереджувальна функція професійної освіти полягає в тому, що вона спрямована не лише на озброєння фахівців механізмами адаптації до нових умов існування та діяльності в соціальному та інформаційному середовищі, а й підготовку до впливу на середовище, управління його розвитком для забезпечення коеволюції природи і суспільства. Іншими словами, освіта, що передбачає випередження, сприяє суспільному розвитку завдяки виробленню в людей здатності та готовності до превентивних дій.

Формування випереджувальних механізмів подальшої професійної діяльності, здатності особистості до прогностичного ухвалення рішень щодо управління навчанням і вихованням особливо актуальна для педагогічної освіти, що генетично визначає успішний перебіг усіх інших освітніх процесів і ланок. Від якості педагогічної освіти, її прогностичності та випереджувальності залежить здатність учителя своєчасно реагувати на запити постійно мінливого світу до сутності його творчих зусиль із виховання молоді генерачії суспільства, орієнтуватися на вічні цінності та головні цілі, на прийдешню культуру, її потреби, що сприяє збереженню та розквіту цивілізації.

Під терміном *випереджувальна педагогічна підготовка* ми розуміємо частину освітнього процесу підготовки майбутніх учителів, спрямована на раннє формування педагогічних якостей і прогностичний розвиток функціональних можливостей здобувачів шляхом орієнтації її компонентів (завдань, змісту, методичних прийомів, технічних засобів) на актуалізацію потенційних можливостей, що забезпечують своєчасну появу та динамічний розвиток системотвірних складових професійно-педагогічної компетентності вчителя ЗЗСО. Спираючись на природу педагогічної діяльності, науковці розуміють *прогностичні знання й уміння* як «засвоєний педагогом спосіб виконання розумових дій, який дозволяє отримати випереджувальну педагогічну інформацію з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу» [11, с. 6].

Провідні науковці підкреслюють, що виклики сьогодення потребують застосування нової методології освіти, на яку спиратиметься інноваційна

система навчання та виховання [5, с. 6]. Виходимо з того, що ключове завдання педагогічної методології полягає у пошуку продуктивних підходів і принципів реалізації освітнього процесу, а також оптимальних шляхів їх застосування. З урахуванням усього зазначеного, вважаємо доцільним до науково-методологічних підходів, які відображають процесуальні аспекти професійного навчання (праксеологічний, діяльнісний, технологічний) [4, с. 66], додати **прогностично-випереджувальний підхід**. Масштабні цивілізаційні зрушення та колосальна науково-технологічна трансформація всіх галузей суспільства потребують нетрадиційного погляду, спрямованого на прогностичний характер ведення економіки і бізнесу, що вимагає суттєвого піднесення якості людського капіталу. Головним показником результативності функціонування освітньої системи сьогодення є здатність наступного покоління активно взаємодіяти в глобалізованому світі, неперервно вдосконалюватись, швидко й адекватно реагувати на нові виклики. Для цього освіта ХХІ ст. має бути націленою в майбутнє, на розв'язання проблем третього тисячоліття, розвиток інтегрованої компетентності фахівців, формування в них проєктивної культури, інноваційних способів мислення та діяльності.

Вагома проблема модернізації підготовки учителів полягає в потребі проєктування освітніх програм, які враховують перспективи інтенсивного розвитку педагогічної професії та освітнього напрямку. Оскільки підготовка вчителя є багатовимірним процесом особистісного, професійного та соціального розвитку, вона може бути ефективною та забезпечити конкурентоспроможність випускників, якщо реалізовуватиметься з урахуванням прогностичних тенденцій.

Науковці досі недостатньо уваги приділяють цьому підходові, хоч його конструктивність і доцільність у контексті модернізації освіти є очевидною. Пояснюють це тим, що випереджувальна підготовка досить важко піддається як однозначному теоретичному опрацюванню, так і технологічно виваженій практичній реалізації. Водночас, учені та практики виражають упевненість у високій місії як загальної парадигми і неминучості на тривалу перспективу випереджувального характеру освіти. Зокрема, його називають провідним принципом модернізації педагогічної освіти [9].

Психологічний контекст випереджувальності в освіті пов'язаний з ідеями випереджувального відображення, антиципації та випереджувальної рефлексії, які становлять «підґрунтя розвитку прогностичних здібностей особистості, здатності моделювати своє майбутнє» [1, с. 63]. Ці ідеї покладені в основу системи розвивального навчання В. Давидова та Б. Ельконіна, технології перспективно-випереджувального навчання С. Лисенкової та ін. Концептуальні

засади випереджувальної освіти науковці розглядають як провідний чинник модернізації освіти дорослих, вирішення гострих проблем професійної підготовки, зокрема післядипломної педагогічної освіти учителів і науково-педагогічних працівників тощо.

На думку В. Радкевич, важливість випереджувального підходу до управління якістю професійної підготовки полягає у тому, що він суттєво впливає на якість освітніх послуг, оскільки забезпечує врахування «динамічних техніко-технологічних змін, що відбуваються в усіх, без винятку, галузях економіки» [10, с. 6]. Безперечно, професійно-педагогічна підготовка фахівців освітнього галузі має відповідати сучасним освітнім тенденціям (візуалізація, персоналізація, диверсифікація, навчання у ВНС, гейміфікація тощо), орієнтуватися на перспективи модерних педагогічних спеціалізацій (модератор, тьютор, координатор, фасилітатор та ін.). XXI ст. актуалізує нові ракурси освітньої реальності, зумовлює виникнення новітніх педагогічних теорій, психолого-педагогічних і науково-педагогічних напрямів [1, с. 64]. Відтак, слід визнати слушною позицію науковців, згідно з якою парадигма освіти має забезпечити можливості для роботи в режимі постійного випередження чинного стану теорії та практики певної предметної області.

Таким чином, прогностично-випереджувальний підхід до підготовки педагогічних працівників передбачає відображення в змісті навчальних дисциплін педагогічної діяльності на основі наукових досліджень, спрямованих на прогнозування змін в освітній галузі, а також незворотне, цілеспрямоване і закономірне розгортання процесу підготовки здобувачів педагогічної освіти у систему, в якій усі компоненти взаємозумовлені та логічно пов'язані [2, с. 245]. Реалізація прогностично-випереджувального підходу у професійній освіті не лише сприяє підвищенню ефективності та цілісності підготовки учителів, а й створює передумови для особистісного зростання, самовдосконалення здобувачів педагогічних спеціальностей у ЗВО. Це готує майбутніх освітян до притаманних сучасній школі ситуацій невизначеності, швидкоплинності, мінливості, динамічного вибору тощо. Важливою ознакою, що характеризує випереджувальність у змісті та методах навчання, є позитивне емоційне забарвлення діяльності учасників освітнього процесу, що створює конструктивну атмосферу, зумовлює відсутність напруги, нервозності та покvapу в педагогічній взаємодії, зниження перевантаженості в навчально-пізнавальній роботі.

Отже, соціально-економічні реалії сьогодення висувають нові вимоги до системи професійної підготовки. Важливою особливістю є перехід від підтримувальної освіти (спрямованої на опанування накопиченого цивілізацією

масиву знань, підготовку майбутніх фахівців на основі вимог сьогодення) до випереджувальної, яка навчає здобувачів переорієнтовуватися відповідно до змін, що відбуваються в науці, техніці, культурі, та має творчий, перспективний характер. У цьому контексті, випереджувальність – це властивість освіти, що проявляється у взаємодії прогностично побудованих змісту та методів трансляції знань, спрямованих на розвиток у кожної особистості вродженої схильності до їх здобуття. Результат такої освіти – потреба і здатність випускників неперервно поглиблювати власні знання й уміння, збагачувати інноваційний, креативний, гуманістично орієнтований інтелект та успішно реалізувати його у професійній діяльності, зорієнтованій на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Бутенко Л. Л. Випереджувальна функція методологізації загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників. *Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології* : збірник тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12–13 травня 2017 р. Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. С. 62–66.
2. Грисюк О. М. Випереджувальне навчання як форма підготовки майбутніх педагогічних працівників у контексті модернізації педагогічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 151(1). С. 244–247.
3. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.
4. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження : навч.-метод. посіб. Житомир : Полісся, 2016. 256 с.
5. Кремень В. Г. «Суспільство знань» у контурах сучасності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ – Вінниця : ТОВ «Планер», 2016. Вип. 44. С. 5–13.
6. Литвин А. В. Інформатизація професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю : монографія. Львів : Компанія «Манускрипт», 2011. 498 с.
7. Лутковська С. М. Використання інноваційних педагогічних технологій при вивченні природничо-наукових дисциплін у ЗВО аграрного профілю. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2018. № 56. С. 153–157.
8. Метрологія, стандартизація, сертифікація та управління якістю в системах зв'язку / Л. В. Коломієць та ін. Одеса : ТОВ «ВМВ», 2009. 376 с.
9. Проект концепції розвитку педагогічної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proropnuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 06.03.2021).
10. Радкевич В. О. Інноваційні підходи до управління якістю професійно-технічної освіти. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. Київ ; Сімферополь : НІЦ КІПУ, 2011. Вип. 2. С. 4–9.
11. Севастюк М. С. Формування прогностичних знань та вмій у студентів педагогічних факультетів (спеціальність «Початкове навчання») : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2001. 15 с.
12. Соколов В. І. Розвиток сучасних уявлень про освіту дорослих: адаптивна, випереджувальна, відкрита освіта. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 2. С. 176–188.